

AZ ISKOLARENDSZERŰ SZAKKÉPZÉS REFORMJÁNAK JELLEMZŐI AZ INTÉZMÉNYEK NÉZŐPONTJÁBÓL I.

Az európai uniós alapelvekkel összhangban, a szakképzés társadalmi presztízsének, valamint munkaerő-piaci relevanciájának érdekében 2004-ben hazánkban is megkezdődött a szakképzés szerkezeti és tartalmi átalakítása. Az eltelt évtized gazdasági, társadalmi és oktatáspolitikai változásai szükségessé tették, hogy a korábban elkezdett modernizációs folyamat tovább folytatódjék, és a tanulók iskolai sikerességének növelése, valamint a munkaerő-piaci igények pontosítása érdekében a jelenleginél korszerűbb szakmajegyzék készüljön. A szakképzés jelenleg – 2004–2008 közöttfolyó szerkezeti és tartalmi átalakítása az előttünk álló 10-15 évre jelöli ki a szakképzés jövőbeni útjait, ezért feltétlenül szükséges megismerni a képző intézmények vélekedését a szakképzési reformmal kapcsolatban.

Ennek érdekében – az akkor még Nemzeti Szakképzési Intézet támogatásával – 2006-ban átfogó kutatást végeztünk a szakközépiskolák körében, és a lefolytatott empirikus vizsgálat eredményeit tágabb elemzési kontextusban dolgoztuk fel. Kutatásunk célja az volt, hogy

- általános képet kapjunk a szakközépiskolákban a szakképzési évfolyamon folyó munkáról,
- az érettségi utáni szakképzésben részt vevő fiatalok képzéséről,
- a szakközépiskolai intézményvezetők véleményeiről a szakképzésben zajló változásokkal kapcsolatban, tájékozottságuk mértékéről, valamint az elindult és várható változásokhoz való viszonyukról.

Írásunkban a kutatás legfontosabb eredményeit kívánjuk közreadni.

ELŐZMÉNYEK

Az 1993. évi közoktatási és szakképzési törvények hatályba lépése óta többször történt iskolaszervezeti változás. Ezek a változások az iskolai rendszerű szakképzés hatékonyságát jelentős mértékben csökkentették. Az oktatási rendszer instabilitása, a közismereti képzés túlsúlyának növekedése, a nem hatékony finanszírozás következtében egy *elaprózott*, sok esetben alacsony tanulólétszámmal működő szakképzési rendszer jött létre (v.ö. Jakab, 2004). Ez gátja az egységes, jó színvonalú, a munkaerőpiac igényeihez rugalmasan alkalmazkodó, hatékony finanszírozású szakképzés megteremtésének és fenntartásának.

A problémát tovább súlyosbítja, hogy a szakképző iskolák rendszere mellett párhuzamosan működik a felnőttképzési intézményhálózat közel ötezer – ebből 2006-ban megközelítőleg 1300 akkreditált – intézménnyel. Így a szakképző iskolák és a felnőttképzési szervezetek egymás konkurenciájaként működnek annál is inkább, mivel 2003-tól bevezetésre került a felnőttképzési normatíva, melynek következményeként a „kettős” intézményrendszer működtetése és a párhuzamos finanszírozás miatt a szakképzésre fordított támogatások nem hasznosulnak megfelelően. Ezen a helyzeten javíthat a szakképzés két területének – iskolai rendszerű és iskolarendszeren kívüli – egy minisztérium irányítása¹ alá helyezése, valamint az európai strukturális alapok felhasználása. A Nemzeti Fejlesztési Terv Humán erőforrás Fejlesztés Operatív Program (továbbiakban NFT HEFOP) keretében olyan infrastrukturális beruházásra is sor került, amely megváltoztatja a szakképzés jelenleg szétaprózott, nehezen finanszírozható és működtethető rendszerét. A Térségi Integrált Szakképző Központok (továbbiakban TISZK) kialakításával létrejön az ifjúsági szakképzés, a felnőttképzés és a továbbképzés legkorszerűbb igényeit is kielégítő olyan intézményhálózata, amely hatékonyan és gazdaságosan tud működni, többcélú és több funkciójú, valamint a munkaerő-piaci változásokat hatékonyabban képes követni. Ezek együttes hatása tényleges együttműködésre és tervezésre készítheti a feladat végrehajtásában közreműködő partnereket.

Stratégiai fordulatot hozott a hazai szakképzésben a 2005. évben elfogadott *szakképzés-fejlesztési stratégia* is, amely az Európai Unió Lisszabonban deklarált céljainak megvalósítását szolgálja és megfogalmazza a fejlesztési elveket 2013-ig: az egész életen át tartó tanulás, a transzparencia, az oktatási rendszer egységes szemléletű fejlesztése, valamint a minőségfejlesztés. Megkezdődött² a kormányprogram megvalósítása, sor került az oktatást érintő egyes törvények módosítására. Számos új elem is megjelent a jogszabályi változásokban. Ilyenek például a *hiány-szakképesítések* választásának ösztönzése, amely kiegészítő pénzbeni juttatást helyez kilátásba 2007. szeptember 1-jét követően, illetve a *pályakövetési* feladatok és a nívódíj létrehozása (a pályakövetési rendszert 2008. december 31-i határidővel kapták feladatul a szakképző iskolák). A nívódíj alapítása olyan szakképzést folytató intézmények

1 2006 májusától a szakképzés a Szociális és Munkaügyi Minisztérium ágazati irányítása alá tartozik.

2 A szakképzés-fejlesztési stratégia végrehajtásáról a 1057/2005. (V. 31.) kormányhatározat intézkedik.

számára jelent megerősítést, ahol a végzett diákok elhelyezkedése kiemelkedően magas. A fejlesztési támogatás fogadásának szabályai úgy módosultak, hogy a szélsőségek csökkentése legyen a feladat, vagyis meg kell határozni az egy tanulóra jutó és maximális átvehető összeget. Mindezek a rendelkezések jól mutatják a kompetenciaközpontúság fokozottabb érvényesítését, illetve a gazdaság és a gyakorlati élet követelményeinek még intenzívebb jelenlétét a képzési programok kidolgozásában és a képzés megvalósításában, valamint a későbbi elhelyezkedés és munkába állás támogatása során.

Az NFT HEFOP keretein belül három éve kezdődött el a szakképzés szerkezeti és tartalmi átalakítása a Nemzeti Szakképzési Intézetben. A HEFOP 3.2.1. célja kompetencia alapú, a munkaerő-piaci elvárásoknak megfelelő, modulárisan felépített szakmaszerkezet kialakítása, a kapcsolódó dokumentumok elkészítése, valamint a moduláris képzés bevezetéséhez kapcsolódó továbbképzések kidolgozása és lebonyolítása. A szakképzés jelenlegi átalakítása *alapjaiban* változtatja meg a szakképzés eddigi rendszerét. Olyan úton indult el, amely még járatlan, ugyanakkor az elkövetkező évtizedre meghatározza a szakképzés struktúráját és tartalmát. A fejlesztés legfontosabb kérdése, hogyan lehet az oktatás és gazdaság minden szektorát érintő, átalakító szakképzési változásokat az iskolák számára értelmezhetővé és kezelhetővé tenni, hogyan lehet az intézmények napi gyakorlatába a folyamatok nélkülözhetetlen elemeit átültetni, adaptálni. Milyen mértékben képesek a pedagógusok, illetve az oktatók megfelelni az új szakképzési rendszer kihívásainak. Mártonfi Györgynek – a szakképző intézmények vezetőinek körében végzett kutatásában – arra a kérdésre, hogy kik határozzák meg az oktatás tartalmát, a jelenlegi helyzetet jól jellemző eredmény született. Az igazgatók az elmúlt 5 évre visszatekintve első helyen az iskolavezetést, majd a tantestületet és a munkaközösségeket jelölték meg az oktatás tartalmára legnagyobb befolyást gyakorló 16 felsorolt szereplő között. A munkaerő-piaci elvárások a negyedik, a munkaadók elvárásai³ a tizenegyedik helyen szerepelnek (v.ö. Mártonfi, 2005).

A kérdés tehát úgy merül fel, hogy a mai magyar pedagógiai gyakorlat mennyire alkalmas a megújult tartalom közvetítésére? Ennek javítására nagy hangsúlyt kell helyezni hosszú távon a pedagógusképzésre, hiszen ezen áll vagy bukik az új szakképzési tartalmak gyakorlati adaptációja. A tanulók számára nemcsak az fontos meghatározó módon, hogy hogyan és hol folytathatják tanulmányaikat, hanem az is, hogy kitől tanulhatnak. A tanulás folyamatában különleges szerepet tölt be a tanár. Ő az, aki képes felébreszteni a tudás iránti érdeklődést, és segítséget nyújtani a szellemi értékek megválasztásában. Az OECD által elemzett kutatások fontosabb megállapításai szerint az iskolázás – különösen a kötelező oktatás – utáni fajlagos ráfordítások emelése, az osztálylétszám és az egy pedagógusra jutó tanulók számának csökkentése hozzájárul a tanulási eredmények javulásához, de nem olyan mértékben, mint ahogyan az feltételezhető vagy sokan hiszik. Az eredmények sokkal

3 A munkaadói elvárás a rövidebb távú, munkakör-specifikus elvárásokra utal.

inkább múlnak a pedagógusok felkészültségén, az oktatás gyakorlatán, az iskola szervezésén és a szülők támogatásán (Polónyi-Tímár, 2001:14). Nem halogatható tovább, hogy a képzők birtokába jussanak azoknak az ismereteknek, amelyekre egy pedagógusnak vagy andragógusnak szüksége lehet. *Az új szakképzési szerkezet eredményes bevezetésének érdekében újfajta pedagógiai szemlélet meghonosítására van szükség. Ennek az új szemléletnek a középpontjában a tanuló áll, aki részt vesz a saját tanulási programjának a megalkotásában és megvalósításában, és ehhez nyújt segítséget, tanácsadást a pedagógus. Nem szabályozója, nem vezérlője, hanem katalizátora az önálló tanulói tevékenységnek.*

A KUTATÁS LEFOLYTATÁSA

A kutatás módszere primer adatgyűjtés és strukturált kérdőíves lekérdezés volt. A kérdőív az iskolarendszerű szakképzést folytató, szakképző intézmények számára készült és a szakképző évfolyamokon folyó szakközépiskolai feladat ellátásra vonatkozott, azaz a 13. és 14. évfolyamon folyó szakmai munkát vizsgálta. A kérdés önkitöltős módszerrel történt, a kérdések érthetőségét próbakérdés során teszteltük, ennek eredményeképpen pontosítottuk a kérdőív kérdéseit. A kérdőív két nagy egységből épült fel: a kérdőív elején a szakközépiskolában folyó munka jellemzőit mértük fel, a második részben a szakképzés szerkezeti és tartalmi átalakításával kapcsolatos információkra, véleményekre kérdeztünk rá. A kérdőív 39 kérdése egyaránt tartalmazott zárt és nyitott kérdéseket. A kérdőív kérdései elsősorban számszerűsíthető adatokra vonatkoztak, de az attitűddel kapcsolatban is vizsgálódtunk.

Az *alapsokaságot* (populációt) a közoktatási intézménytörzs szakközépiskolai feladatellátását végző intézmények alkották. A Közoktatási Információs Rendszer tartalmazza a Magyar Köztársaság területén működő, OM-azonosítóval rendelkező közoktatási feladatok ellátásában közreműködő intézmények és fenntartóik adatait. Az adatgyűjtés teljes mintavételen alapult. A kérdőívet mind a 845 szakközépiskolához eljuttattuk.

A kutatás lefolytatására 2006 szeptemberében került sor. A kérdőíveket postán és elektronikus formában küldtük ki valamennyi szakközépiskola részére. A 845 iskolából 301 kérdőív (35,62%) érkezett vissza. 17 kérdőívet olyan mértékben töltöttek ki hiányosan, hogy az nem tette lehetővé a feldolgozást. 29 iskola jelezte, hogy még nem vagy már nem folytatnak szakképző évfolyamon képzést. Az értékelhető, feldolgozható kérdőívek száma 255 darab, ez a teljes minta 30,17%-a, amely lehetővé teszi, hogy a kapott kutatási adatokkal jellemezzük a magyarországi szakközépiskolák szakképzési évfolyamain folyó munkát, az iskolavezetők vélekedését és felkészültségük mértékét az új szakképzési szerkezet bevezetésére. A feldolgozott 255 kérdőívet kitöltő iskolák közül 181 tiszta profilú, csak szakmai képzést folytató szakközépiskola, 69 vegyes profilú, azaz a szakközépiskolai feladatellátáson túl, illetve mellett gimnáziumi és/vagy általá-

nos iskolai oktatást is végez. Öt intézmény esetében nem lehetett egyértelműen megállapítani a képzési profilt. A kérdőíveket az iskolaigazgatóknak küldtük ki, a kitöltésben jellemzően az iskolaigazgatók, az iskolaigazgatók helyettesei és a munkaközösség-vezetők vettek részt, bevonva a pedagógusokat is.

Az adatgyűjtés során különösen figyeltünk a társadalomtudományi kutatások etikai normáinak megtartására. Az adatok kódolás utáni feldolgozását SPSS⁴ számítógépes statisztikai módszerrel, gyakorisági megoszlásokkal és keresztábra-elemzésekkel végeztük el *három fő elemzési dimenzió* mentén (a szakközépiskolák finanszírozási kérdései, a képzési kínálat munkaerő-piaci igényekhez történő alakítása és az új szakképzési szerkezet változásaival kapcsolatos vélemények tekintetében). Ez utóbbi esetben, kutatási eredményeink alapján felhívjuk a figyelmet arra, hogy az új szakképzési szerkezet és tartalom tekintetében rendkívül nagy az *információhiány* és bizonytalanság valamennyi érdekelt fél (tanulók, szülők, pedagógusok, intézményvezetők, munkáltatók) esetében. Ezt feltétlenül mihamarabb orvosolni szükséges az oktatásirányítás részéről, mert a gyakorlati megvalósítás súlyos gátja lehet a nem megfelelő tájékoztatás, illetve tájékozottság, és az így esetlegesen kialakuló elutasítás, negatív viszonyulás az egyébként jó fejlesztési irányt kijelölő szakképzési reformmal szemben.

AZ ISKOLARENDSZERŰ SZAKKÉPZÉS JELLEMZŐI A VIZSGÁLT MINTA ALAPJÁN

A kutatás eredményei között elsőként említendő, hogy a szakképzés *definiálását* nehezíti az az eddig nem kellően megválaszolt kérdés, miszerint a szakképzés melyik oktatási alrendszer része? Az iskolák vezetői közül 137-en egyértelműen a közoktatás részének tartják a szakképzést, 103-an részben, 10-en nem, 1 pedig nem tudta eldönteni.

A szakképzés abban a sajátos helyzetben van, hogy *nem integrálódik* szervesen sem a közoktatásba, sem a felsőoktatásba, sem a felnőttképzésbe. Abban az esetben, ha közoktatási keretek között folyik a szakmai alapozás, valamint az első szakképesítés megszerzése a közoktatás keretei között 23 éves korig iskolai rendszerű képzésben ingyenes, akkor a közoktatás része. Szakmai képzés azonban csak a tankötelezettség után folytatható, és a fiatalok és felnőttek szakképzettségeik döntő többségét a felnőttképzés keretei között szerzik meg. A felsőoktatás funkciója is átalakult, felsőfokú szakképzést csak főiskola, egyetem indíthat, és az alapszakokon is sokkal inkább szakképzés, semmint akadémiai képzés folyik.

A szakképzést azonban nem értelmezhetjük és vizsgálhatjuk önmagában, csakis az egész életen át tartó tanulás folyamatában. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy

4 Statistical Package for the Social Sciences = Statisztikai programcsomag a szociológiai tudományok számára.

a szakképzést megelőzi a közoktatás hosszú évek óta kialakult rendszere, és „torkolata pedig a foglalkoztatáspolitikai többágú deltája”.

Alapvetően két jellemző szempont szerint vizsgáltuk az iskolák közötti hasonlóságokat és különbségeket, egyrészt az *intézmény fenntartója*, másrészt aszerint, hogy az ország mely régiójában található az oktatási intézmény.

1. táblázat. A kutatásba bevont szakközépisikolák megyék és régiók szerinti megoszlása

Főváros Megyék Régiók	Szakközépisikolák száma összesen (db)	Kérdőívet kitöltő szakközépisikolák száma (db)	Kérdőívet kitöltő szakközépisikolák megoszlása (%-ban)	Kérdőívet kitöltő szakközépisikolák megoszlása az összes szakközépisikolához viszonyítva (%-ban)
Budapest	203	54	21,18	26,60
Pest	56	19	7,45	35,18
<i>Közép-Magyarország összesen:</i>	<i>259</i>	<i>73</i>	<i>28,63</i>	<i>28,18</i>
Fejér	35	10	3,92	27,57
Komárom-Esztergom	25	6	2,35	24,00
Veszprém	32	12	4,71	37,5
<i>Közép-Dunántúl összesen:</i>	<i>92</i>	<i>28</i>	<i>10,98</i>	<i>30,43</i>
Győr-Moson-Sopron	36	11	4,31	30,55
Vas	20	9	3,53	45,00
Zala	33	5	1,96	15,15
<i>Nyugat-Dunántúl összesen:</i>	<i>89</i>	<i>25</i>	<i>9,80</i>	<i>28,08</i>
Baranya	29	7	2,74	24,13
Somogy	28	8	3,14	28,57
Tolna	17	5	1,96	29,41
<i>Dél-Dunántúl összesen:</i>	<i>74</i>	<i>20</i>	<i>7,84</i>	<i>27,02</i>
Borsod-Abaúj-Zemplén	47	16	6,27	34,04
Heves	25	8	3,14	32,00
Nógrád	17	5	1,96	29,41
<i>Észak-Magyarország összesen:</i>	<i>89</i>	<i>29</i>	<i>11,37</i>	<i>32,58</i>
Hajdú-Bihar	40	16	6,27	40,00
Jász-Nagykun-Szolnok	35	16	6,27	45,71

Főváros Megyék Régiók	Szakközép- iskolák száma összesen (db)	Kérdőívet kitöltő szakközépisikolák száma (db)	Kérdőívet kitöltő szakközépisikolák megoszlása (%-ban)	Kérdőívet kitöltő szakközépisikolák megoszlása az összes szakkö- zépisikolához viszonyítva (%-ban)
Szabolcs-Szatmár- Bereg	41	10	3,92	24,39
<i>Észak-Alföld összesen:</i>	<i>116</i>	<i>42</i>	<i>16,47</i>	<i>36,20</i>
Bács-Kiskun	35	10	3,92	28,57
Békés	31	9	3,53	29,03
Csongrád	45	16	6,27	35,55
<i>Dél-Alföld összesen:</i>	<i>111</i>	<i>35</i>	<i>13,73</i>	<i>31,53</i>
Több megyében	15	3	1,18	20,00
<i>Összesen</i>	<i>845</i>	<i>255</i>	<i>100,00</i>	<i>30,17</i>

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2005 és saját kutatási adatok

A 2006/2007-es tanévben szakközépisikolai feladatokat ellátását végző Oktatási és Kulturális Minisztérium közoktatási adatbázisában szereplő 845 szakközépisikola közül 255 intézmény szolgáltatott értékelhető adatokat. A legnagyobb kitöltési hajlandóság a közép-dunántúli és észak-alföldi régiók megyéiben mutatkozott. Az 1. táblázat adatai szerint a legtöbb szakközépisikola Közép-Magyarországon, valamint az észak-alföldi és dél-alföldi régiókban van. Ezekből a régiókból érkezett vissza a legtöbb kérdőív.

2. táblázat. Iskolák megoszlása fenntartók összevont kategóriája szerint

	Szakközép- iskolák száma összesen (db)	Összes szakközépisiko- la aránya (%)	Kutatásban részt vett szak- középisikolák (db)	Kutatásban részt vett szak- középisikolák aránya (%)
Települési önkormányzat	331	39,17	132	51,76
Megyei /fővárosi önkormányzat	232	27,46	77	30,20
Állami szervezet	27	3,20	12	4,70
Civil szervezet	198	23,43	31	12,16
Egyéb szervezet	57	6,74	3	1,18
<i>Összesen</i>	<i>845</i>	<i>100,00</i>	<i>255</i>	<i>100,00</i>

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2005 és saját kutatási adatok

Az intézményfenntartók sokszínűsége miatt a fenntartók összevont kategóriáit határoztuk meg, és a továbbiakban eszerint végeztük az elemzést. A 2. táblázat a szakközépiskolák *fenntartók* szerinti megoszlását mutatja. Mivel a közoktatási intézmények adatbázisában a fenntartók kategorizálása nagyon részletes, ezért indokolt a fenntartói kategóriák összevonása. A továbbiakban – a Központi Statisztikai Hivatal osztályozási rendszerének megfelelően – együtt jellemezzük a települési önkormányzatok, a megyei/fővárosi önkormányzatok, az állami, a civil és az egyéb szervezetek által fenntartott intézményeket. Ez utóbbi kategóriában jellemzően az egyházi intézmények vannak, ami azért nem képez külön kategóriát, mert a feldolgozott kérdőívek közül csak kettő volt egyházi iskola által kitöltött.

A szakközépiskolák döntő többségét, 69,83%-át települési vagy megyei önkormányzat, illetve állami szerv tartja fenn, a civil és egyéb szervezetek által fenntartott szakközépiskolák 30,17%-ot képviselnek. A vizsgálatba bevont intézmények fenntartói típus szerinti megoszlását vizsgálva felülreprezentáltak a települési önkormányzatok által fenntartott intézmények (51,76%), ami megfelel az általános helyzetképnek. A rendszerváltás után a szakközépiskolák fenntartásának jogát a helyi önkormányzatok kapták meg, a megyei önkormányzatok kezéből 1990 után teljesen kikerült a középfokú oktatás irányítása. A helyi önkormányzatok így saját elképzeléseik szerint alakíthatták az iskolaszervezetet és a képzési profilt. Többek között ez is hozzájárult a képző intézmények fokozott versenyéhez a városok közötti vagy városokon belüli, illetve a párhuzamos képzésekhez, vagy adott képzés teljes hiányához.

3. táblázat. Szakképzés folytatásának időintervalluma

Szakképzés folytatásának éve	Szakközépiskolák száma (db)	Szakközépiskolák megoszlása (%)
1–5 év	8	3,14
6–10 év	27	10,59
11–15 év	26	10,20
16 évnél régebben	194	76,08
Összesen	255	100,00

A 3. táblázat szerint a megkérdezett szakközépiskolák 76%-a *16 évnél régebben* folytat szakképzést, azaz a rendszerváltást megelőzően kezdte meg szakképzési tevékenységét. Figyelemre méltó adat, hogy 61 intézmény – a vizsgált intézmények 24%-a – a rendszerváltást követő években teremtette meg a szakképzés feltételeit. Az 1990-es éveket követően a szabad iskolaalapítás lehetőséget teremtett az egyház és a civil szervezetek számára új oktatási intézmények létrehozására.

4. táblázat. Az oktatási intézmények adatai fenntartók szerint a 2004/2005-ös tanévben

Feladatellátási hely	Települési/kerületi önkormányzat	Megyei/fővárosi önkormányzat	Központi költségvetési szerv	Egyház	Alapítvány, természetes személy	Egyéb	Összesen
Szakiskola	231	141	19	19	70	31	511
Speciális szakiskola	49	74	0	2	6	0	131
Gimnázium	323	111	19	95	69	126	743
Szakközépiskola	358	234	40	24	174	80	910
Összesen	961	560	78	140	319	237	2295

Nappali tagozaton tanulók száma (fő)

Szakiskola	65871	40511	2809	2892	8539	2781	123403
Speciális szakiskola	3229	4462	0	155	523	0	8369
Gimnázium	113661	31631	7109	31836	7191	1938	193366
Szakközépiskola	119820	83784	7299	4981	20192	9352	245428
Összesen	302581	160388	17217	39864	36445	14071	570566

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2005d:15

A szakközépiskolai expanzió okai között az is megjelenik, hogy az 1990-es évben a *szabad iskolaalapítás* és a normatív finanszírozás mellett „jó üzlet” volt iskolát alapítani. Az 1993-as közoktatási törvény deklarálta a szabad iskolaalapítást. Természetesen ennek legalizálása már korábban megtörtént, hiszen a rendszerváltozással együtt járt az akkori oktatási törvény 1990. évi módosítása. Ezzel megnyílt a lehetőség az alapítványok, egyházak, gazdasági társaságok és természetes személyek iskolaalapítására. Amennyiben az alapító rendelkezik az adott intézménytípusra előírt feltételekkel, a jegyző nem tagadhatja meg a működési engedély kiadását, és a fenntartó igényelheti a tanulók létszáma után járó normatív támogatást. Ez tehát azt jelenti, hogy az iskola-rendszerű képzésben nincs semmilyen szakmai kontroll.

A 4. táblázat azt mutatja, hogy a 2004/2005-ös tanévben a középfokú oktatási intézmények 66,27%-a önkormányzati, 33,73%-a egyéb fenntartású, jellemzően alapítványi 13,9% és egyházi 6,1%. Míg az egyházak döntően gimnáziumokat, addig az alapítványok elsősorban szakközépiskolákat tartanak fent. A szakközépiskolák között nagy számban vannak a csak szakképző évfolyammal működők, amelyek érettségire épülő szakképzéseket szerveznek,⁵ kihasználva a törvény adta lehetőséget, miszerint az első szakma megszerzése a szakközépiskola nappali tagozatán ingyenes. Ezt látszik igazolni a tanulói létszámok alakulása is: 140 egyházi fenntartású intézménybe 39

5 Példaként említem, hogy Miskolcon 21 szakközépiskola működik, melyből hetet 1995 és 2002 között alapítottak, nem önkormányzati fenntartásúak, és csak szakképzési évfolyammal működnek.

864 tanuló, 319 alapítványi fenntartású intézménybe 36 445 tanuló jár, ami nem meglepő, mivel a szakképző évfolyammal működő szakközépiskolákba 1-2 tanévig járnak a tanulók szakmaszerzés céljából.

Érdekes az a jelenség, hogy amíg az önkormányzati fenntartású szakközépiskolák komoly küzdelmet folytatnak azért, hogy létszámaikat fel tudják tölteni, addig újabb és újabb alapítványi iskolák jönnek létre,⁶ és teljes „kihasználtsággal” működnek. További kutatás tárgya lehet az okok feltárása és meghatározása. Miért népszerűbb, vonzóbb az alapítványi iskola, még akkor is, ha esetleg költségtérítést kell fizetni? Az okok bizonyára összetettek, de egyet mindképpen érdemes kiemelni. A csak szakképzési évfolyammal működő szakképző iskoláknak az is nagy előnyük a hagyományos szakképző iskolákkal szemben, hogy az oktatók, tanárok többsége óraadó, és a gyakorlati élet kiváló szakemberei (szállodaigazgató, bankos, könyvelő, közgazdász, utazási irodavezető stb.).

Különösen fontos az oktatók, tanárok szakmai előtörténete. Nem várható el ugyanaz a képzés karakter és tanításminőség azoktól az oktatóktól, akik a diplomaszerezés után az intézményben maradtak, mint azoktól, akik a vállalatok, üzemek dinamikus gyakorlatában is tapasztalatokat szereztek. Az oktatók nem „hagyományos” tanárok, akik a termelési helyzetekkel sohasem találkoztak, hanem gyakorló szakemberek, akiknek sok esetben pedagógia vagy andragógus végzettségük is van. Ez a szerencsés egybeesés azt eredményezi, hogy az oktatás színvonala jobb, az órák színesebbek, érdekesebbek, a gyakorlathoz közelítők, ezáltal motiválóbak. Természetesen az oktatók szakmai felkészültségén túl fontos az elkötelezettség, nevezetesen, hogy milyen pszichológiai kötelekék fűzik az oktatót a szervezethez, mi készíti arra, hogy az intézményi érdekekkel konzisztens módon cselekedjék.

5. táblázat. Tanulólétszámok szakmacsoportonként

		2004/2005	2005/2006	2006/2007
1.	Egészségügy	1582	1696	1849
2.	Szociális szolgáltatások	398	328	374
3.	Oktatás	214	262	286
4.	Művészet, közművelődés, kommunikáció	1888	2102	2257
5.	Gépészet	5204	4975	5184
6.	Elektrotechnika-elektronika	3036	3044	2818
7.	Informatika	4601	4404	4262
8.	Vegyipar	292	397	397
9.	Építészet	3965	3933	4296
10.	Könnyűipar	1881	1791	1616
11.	Faipar	1161	1013	1033

6 A 2003/2004-es tanévben 284, a 2004/2005-ös tanévben 319 alapítványi középiskola működött.

		2004/2005	2005/2006	2006/2007
12.	Nyomdaipar	145	130	140
13.	Közlekedés	3108	3163	3196
14.	Környezetvédelem-vízgazdálkodás	796	838	812
15.	Közgazdaság	2124	1984	2054
16.	Ügyvitel	1357	1232	1114
17.	Kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció	5074	5076	4980
18.	Vendéglátás-idegenforgalom	5279	5513	5518
19.	Egyéb szolgáltatások	3600	3500	3644
20.	Mezőgazdaság	3699	3804	3788
21.	Élelmiszeripar	1961	1922	1784
	Összesen:	51365	51107	51402

Forrás: 37/2003. OM rendelet és saját kutatási adatok

Az 5. táblázat adatai szerint a vizsgálatba vont 255 szakközépiskolában évente nagyságrendileg ötvenezer fiatal vesz részt érettségi utáni szakképzésben. Három tanév tendenciáit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy kismértékben nő az egészségügyi, közművelődési, építészeti és vendéglátás-idegenforgalom *szakmacsoportban* tanulók száma. Csökken az elektrotechnikai, informatika, ügyvitel szakmacsoportba tartozó szakképesítések megszerzésére indított képzésben tanulók száma.

6. táblázat. A vizsgált iskola besorolása tanulói létszám alapján

Tanulói létszám	2004/2005-ös tanév		2005/2006-os tanév		2006/2007-es tanév	
	Iskolák		Iskolák		Iskolák	
	száma (db)	megoszlása (%)	száma (db)	megoszlása (%)	száma (db)	megoszlása (%)
Nem volt szakmai képzés ebben az évben	4	1,57	3	1,18	3	1,18
50 fő alatt	38	14,90	38	14,90	34	13,33
51-200 fő között	121	47,45	122	47,84	128	50,20
201-300 fő között	33	12,94	33	12,94	30	11,76
301-500 fő között	35	13,73	39	15,29	43	16,86
500 fő felett	24	9,41	20	7,84	17	6,67
Összesen	255	100,00	255	100,00	255	100,00

Az elmúlt három tanév tendenciáit vizsgálva (6. táblázat) azt tapasztaljuk, hogy a vizsgált intézmények több mint 60%-ánál a szakképző évfolyamokon tanulók száma *200 fő alatt* van (vö. Jakab, 2004). Kutatási adataink is igazolják azt az oktatáspolitikai által is megfogalmazott problémát, miszerint sok szakképzési intézmény kevés tanuló létszámmal működik, és így kevésbé tud alkalmazkodni a szakképzés új kihívásainak.

7. táblázat. A vizsgált intézmény besorolása a tanulói létszám alapján a 2006/2007-es tanévben megyénként/régióinként

Megyék	Nem volt szakmai képzés	50 fő alatt	51-200 fő között	201-300 fő között	301-500 fő között	500 fő felett	Összesen
Budapest	1	6	27	6	9	5	54
Pest	1	5	9	1	3	0	19
<i>Közép-Magyarország összesen:</i>	<i>2</i>	<i>11</i>	<i>36</i>	<i>7</i>	<i>12</i>	<i>5</i>	<i>73</i>
Fejér	0	4	2	1	2	1	10
Komárom-Esztergom	0	0	5	0	1	0	6
Veszprém	0	0	8	1	3	0	12
<i>Közép-Dunántúl összesen:</i>	<i>0</i>	<i>4</i>	<i>15</i>	<i>2</i>	<i>6</i>	<i>1</i>	<i>28</i>
Győr-Moson-Sopron	0	1	6	1	1	2	11
Vas	0	1	4	0	3	1	9
Zala	0	1	1	1	2	0	5
<i>Nyugat-Dunántúl összesen:</i>	<i>0</i>	<i>3</i>	<i>11</i>	<i>2</i>	<i>6</i>	<i>3</i>	<i>25</i>
Baranya	0	1	4	1	1	0	7
Somogy	0	1	3	1	2	1	8
Tolna	0	0	5	0	0	0	5
<i>Dél-Dunántúl összesen:</i>	<i>0</i>	<i>5</i>	<i>23</i>	<i>4</i>	<i>9</i>	<i>4</i>	<i>45</i>
Borsod-Abaúj-Zemplén	0	2	10	1	2	1	16
Heves	0	1	1	2	1	3	8
Nógrád	0	1	3	0	1	1	6
<i>Észak-Magyarország összesen:</i>	<i>0</i>	<i>4</i>	<i>14</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>30</i>
Hajdú-Bihar	0	1	8	5	2	0	16
Jász-Nagykun-Szolnok	1	2	9	1	2	1	16
Szabolcs-Szatmár-Bereg	0	1	5	1	3	0	10

Megyék	Nem volt szakmai képzés	50 fő alatt	51-200 fő között	201-300 fő között	301-500 fő között	500 fő felett	Összesen
<i>Észak-Alföld összesen:</i>	1	4	22	7	7	1	42
Bács-Kiskun	0	0	7	1	0	2	10
Békés	0	1	3	3	2	0	9
Csongrád	0	5	5	3	3	0	16
<i>Dél-Alföld összesen:</i>	0	6	15	7	5	2	35
Több megyében	0	0	3	0	0	0	3
<i>Összesen</i>	3	34	128	30	43	17	255

A vizsgált intézmények között még inkább megjelenik a szakközépiskolai hálózat elaprózottsága (8. táblázat). 34 intézményben a szakképző évfolyamon kevesebb mint 50 tanuló tanul és 128 iskolában 50-200 fő között van a szakképzésben részt vevők létszáma. Jól látható, hogy évről évre folyamatosan csökken szakképző évfolyamokon tanulók száma. További *radikális csökkenésre* lehet számítani az elkövetkezendő években, egyrészt a gyermeklétszám abszolút csökkenése miatt, másrészt annak következményeképpen is, hogy 2005-től megszűnt a második szakma iskolarendszerben történő megszerzésének ingyenessége.

Mártonfi György kutatási eredményei szerint a tanulókért folytatott versenyben az iskolák a képzési kínálat bővítésével élnek, miközben a kevésbé kurrens kínálatot nem vagy csak lassan építik le és annak kapacitását folyamatosan finanszíroztatják (Mártonfi, 2005).

8. táblázat. A vizsgált iskola besorolása a tanulói létszám elmúlt 3 éves tendenciája alapján

Tanulói létszám változása	Iskolák száma (db)	Iskolák megoszlása (%)
Nem értelmezhető/nincs adat	7	2,75
10%-nál nagyobb mértékben csökkent a tanulói létszám	63	24,71
5 és 10% között csökkent a tanulói létszám	24	9,41
Stagnált a tanulói létszám	76	29,80
5 és 10% között nőtt a tanulói létszám	1	0,39
10% felett nőtt a tanulói létszám	84	32,94
<i>Összesen</i>	255	100,00

Az elmúlt 3 tanév tanulói adatainak vizsgálatakor (8. táblázat) megállapíthatjuk, hogy az iskolák 24,71%-ában 10%-nál nagyobb mértékben, 941%-ában 10%-nál kisebb

mértékben csökkent a tanulói létszám. A tanulók száma lényegesen *csökkent* az elmúlt években. 1990-ben 1,166 millió, 2002-ben 930 ezer tanuló volt az általános iskolai rendszerben, és ez tovább fog csökkenni.

A szakképzés jelenlegi intézményi és tartalmi problémáinak egyik lehetséges megoldását kínálja az intézmények közötti együttműködést „kikényszerítő” TISZK. A szakképzési kínálatában, a források felhasználásában hatékonyabb koordinációt biztosít mind regionális, mind helyi szinten. A moduláris és gyakorlatorientált képzés bázisul szolgál a térség tanulóinak képzéséhez, megszünteti, illetve csökkenti a párhuzamos kapacitások kiépítését, valamint növeli a vállalati képzőhelyeken gyakorlati képzésben részesülő tanulók arányát. A TISZK-en belül megvalósulhat az iskolai rendszerű szakképzés mellett a felnőttképzés, a rész-szakképesítés megszerzésének lehetősége, a hátrányos helyzetű, a roma, a fogyatékkal élő fiatalok szakképzésbe való beléptetése és lemorzsolódásának csökkentése, esélyegyenlőségük javítása, a tanulók és felnőttek szakképzésbe történő be- és visszalépésének elősegítése. Az integráció elősegíti a vizsgarendszer egységesítését, megteremtve a TISZK intézményei között az azonos mérés-értékelés feltételeit.

A szakképzés *többszatornás finanszírozási* rendszere (vö. Szép, 2003) ellenére a szakképzési intézményrendszer forráshiánnyal küzd. A jelenleg érvényben lévő jogszabályok szerint az iskolák – fenntartó típustól függetlenül – háromféle állami pénzügyi forrást vehetnek igénybe működésük fenntartásához. Az állami költségvetés normatív kvótát állapít meg az elméleti és gyakorlati képzésre egyaránt, melyet az iskolafenntartók kapnak meg és továbbítanak a szakképző iskolák felé. Az állami normatívát a fenntartók saját hatáskörükben kiegészíthetik. Szakképzés-fejlesztési programok megvalósítására nyújt támogatást a Munkaerő-piaci Alap képzési és foglalkoztatási alaprésze. Nem állami pénzügyi források, hogy a szakképző iskolák jogosultak a gazdasági szervezetek fejlesztési támogatásának átvételére is, valamint vállalkozási tevékenységet is folytathatnak, és meghatározott jogcímen pedig költségtérítést kérhetnek tanulóiktól (Köpeczi Bócz–Bükki, 2006:64). A jogszabály adta lehetőségeken túl számos hazai és nemzetközi pályázati forrás is rendelkezésre áll a képzés minőségének, tárgyi feltételeinek javítására. A következőkben azt vizsgáljuk, milyen finanszírozási forrásokat mozgósítanak a vizsgálatba vont szakközépiskolák.

9. táblázat. Az állami költségvetési normatíva aránya az intézmény bevételein belül

Bevétel aránya	Iskolák száma	Iskolák aránya
0 %	33	12,94
50 % alatt	23	9,02
50–60 % között	32	12,55
60–70% között	25	9,80
70–80% között	54	21,18
80–90% között	36	14,12

Bevétel aránya	Iskolák száma	Iskolák aránya
90% felett	22	8,63
Nincs adat	30	11,76
Összesen	255	100,00

Kutatásunk igazolja, hogy Magyarországon az oktatás döntően *központi forrásokra* épül, és viszonylag mérsékelt szerepet játszanak a helyi források (vö. Kemény-Kurucz-Tordai, 2004). Hasonló eredményről számol be az a tanulmány, amelyben alapvetően a szakképzés normatív támogatásának elemzése, illetve e rendszer problémáinak bemutatása történt a szakképző intézményekben folytatott felmérés alapján (vö. Kerékgyártó, 2006). A szakképző iskolák 78,04%-ában 50% feletti az állami költségvetési normatíva aránya az intézmény összes bevételein belül (9. táblázat). A középfokú oktatásban nappali tagozaton tanulmányokat folytató tanulói létszám alapján iskolatípusonként és képzési formánként eltérő mértékű normatív finanszírozás jár. A normatíva két részből áll, az egyik az elméleti oktatásra, a másik a gyakorlati oktatásra vonatkozik.

10. táblázat. A fenntartói hozzájárulás aránya az intézmény bevételein belül

Bevétel aránya	Iskolák száma	Iskolák aránya
0 %	40	15,69
10% alatt	62	24,31
10–20% között	36	14,12
20–30% között	22	8,63
30–40% között	16	6,27
40–50% között	7	2,75
50% felett	42	16,47
Nincs adat	30	11,76
Összesen	255	100,00

A *fenntartói hozzájárulás* esetében (10. táblázat) pont ellentétes adatsort figyelhetünk meg, mint az állami normatíva esetében. A képző intézmények mindössze 16,47%-a tervezheti költségvetésében a fenntartói hozzájárulást 50%-nál nagyobb mértékben. A fenntartó önkormányzatok a költségvetési megszorításaik eredményeképpen egyre kisebb mértékben egészítik ki képző intézményeik állami finanszírozását. A fenntartói hozzájárulás mértéke jelentősen lecsökkent az utóbbi években, viszont növekedett a szakképzési hozzájárulás aránya (vö. Polónyi, 2004).

11. táblázat. A szakképzési hozzájárulás aránya az intézmény bevételein belül

Bevétel aránya	Iskolák száma	Iskolák aránya
0 %	7	2,74
5% és alatta	151	59,21
5-10% között	51	20,00
10-20% között	14	5,49
20% felett	7	2,74
Nincs adat	25	9,80
Összesen	255	100,00

A 11. táblázat adatai nem támasztják alá azt a megállapítást, hogy a szakképzés finanszírozásában meghatározó szerepet tölt be a gazdaság magánszektora, elsősorban a *szakképzési hozzájárulás* rendszerén keresztül. Az intézmények többségében (59,21%) a bevételi források maximum 5%-át teszi ki a gazdasági szervezetek fejlesztési támogatása.

12. táblázat. A szakképzési hozzájárulás felhasználása 1998 és 2004 között (millárd Ft)

Év	Gazdálkodó szervezeteknél folyó gyakorlati képzés	Fejlesztési támogatás		MPA képzési alaprésze	Saját alkalmazottak képzése
		Szakképző iskolák részére	Felsőoktatási intézmény részére		
1998	5,7	n.a.	-	8,7	n.a.
1999	5,6	n.a.	-	11,0	n.a.
2000	5,5	n.a.	-	13,3	1,0
2001	6,2	11,9	0,9	16,1	2,4
2002	6,9	12,5	2,3	18,7	3,4
2003	7,6	13,3	3,0	20,6	4,8
2004	8,4	12,4	3,3	22,4	5,3

Forrás: Köpeczi Bócz-Bükki, 2006:65

2004-ben összesen 12,4 milliárd forintnyi összeg jutott a szakképző iskoláknak országszerte (12. táblázat). 961 középiskola részesült a gazdálkodó szervezetek szakképzési hozzájárulási kötelezettségéből. Ez a keret aránytalanul oszlik meg az intézmények között, van olyan intézmény, amely egy támogatóval rendelkezett, és van olyan intézmény amelyet több száz vállalat támogatott. A legnagyobb támogatást egy vállalkozói iskola kapta 2004-ben, több mint 447 millió forintot. Ilyen mértékű támogatás esetén megkérdőjelezhető a felhasználás törvényessége. Mivel a szakképzési hozzájárulás minden éven fejlesztési céllal kerül az iskoláknak átadásra, érthetetlen a szakképzés

minőségének ezzel kapcsolatos problematikája. 2004-ben a szakképző iskolák az összes hozzájárulási kötelezettség 23,9%-át tudták aktiválni, tehát a fejlesztési támogatás jelentős potenciált jelent a jövőben. 2001-től nyújtható fejlesztési támogatás a felsőoktatási intézmények számára is. A felsőoktatási intézmények évről évre több forrást tudnak lehívni és feltételezhetően a jobb érdekérvényesítő erejük miatt hosszú távon a szakképző iskoláknál nagyobb arányban részesednek a támogatásból.

Az államháztartás szakképzési ráfordítása csökkenő, a hozzájárulási kötelezettség növekvő tendenciát mutat (12. táblázat). Az MPA képzési alaprészébe befolyt összeg dinamikusan növekszik, a 2004 évi összeg az 1998-ben befizetett összeghez képest 254,47%-kal nőtt. Évente 50-60 milliárd forint cirkulál a szakképzési hozzájárulás rendszerében, ezért fejlesztése rendkívül fontos, szükséges a felhasználás szigorúbb ellenőrzése, mert az MPA támogatásának hatékonyabb felhasználása folyamatosan biztosíthatja az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli szakképzés tartalmi és technikai fejlesztéséhez szükséges forrásokat (Állami Számvevőszék, 2004).

13. táblázat. A szakképzési hozzájárulás aránya az intézmény bevételein belül iskolafenntartó típusonként

Fenntartó típusa	0%	5% és alatta	5-10% között	10-20% között	20% felett	Nincs adat	Össze- sen
Települési önkormányzat	3	78	30	7	1	13	132
Megyei/fővárosi önkormányzat	1	52	12	3	1	8	77
Állami szerv	1	10	0	0	0	1	12
Civil szervezet	2	8	8	4	5	3	30
Egyéb	0	2	1	0	0	0	3

Kutatásunk azt mutatja (13. táblázat), hogy a civil szervezetek által fenntartott iskolák érdekérvényesítő képessége a fejlesztési támogatás megszerzésére jelentősen nagyobb az önkormányzatok által fenntartott társaiknál. A vizsgálatba bevont iskolák közül jellemzően a civil szervezet által fenntartottak képesek 20% feletti fejlesztési támogatást lehívni (5 iskola, ez az összes civil szervezett által fenntartott iskola 16,67%-a).

A régiók rangsorában a Közép-magyarországi és Nyugat-dunántúli régió iskolái állnak elől, a fejlesztési támogatáshoz való hozzájutásban, és a dél-dunántúli iskolák a legeredménytelenebbek. Az intézmények a régió fejlettségének megfelelő mértékben képesek részesülni a szakképzési hozzájárulásból.

A fejlesztési hozzájárulás belső szerkezetéről nem kaptunk adatokat ebben a kutatásban, de további vizsgálódás tárgyát képezheti, hogy mi okozza a különböző iskola-fenntartók eltérő érdekérvényesítő képességét, illetve hogyan kerülnek felhasználásra

az intézményeknél a támogatási források. Érdekes lehet az a kérdés is, hogy a vállalatok milyen motivációk alapján nyújtanak támogatást egyes képző intézményeknek.

A megkérdezett iskolák 54,12%-a nem folytat vállalkozási tevékenységet, így bevétele sem keletkezik ilyen a forrásból. Az intézmények többsége részt vesz különböző pályázatokon, és siker esetén bevételi forrásokat tudnak realizálni (20. táblázat), ami akkor is örömteli, ha a kapott összegek az intézmény összes bevételei között legfeljebb 5%-ot képviselnek.

Az a kérdés, hogy az iskola részt vesz-e valamilyen Európai Unióhoz köthető szakképzés fejlesztési programban, diákcsereben stb. az intézmény *innovációs készségére* is választ ad (vö. Tóth, 2004).

14. táblázat. Európai uniós programokban való részvétel

Hány európai uniós programban vesz részt?	Dél-Alföld	Észak-Alföld	Észak-Magyarország	Dél-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Közép-Dunántúl	Közép-Magyarország	Összesen
0	12	23	17	9	11	15	41	128
1	12	12	6	5	6	6	15	62
2	9	4	4	3	6	5	12	43
3	1	3	1	3	2	0	1	11

128 iskola semmilyen európai uniós programban nem vesz részt (14. táblázat). A közép-magyarországi iskolák után a Dél-Alföld és Észak-Alföld intézményei a leginkább innovatívak. A válaszok tartomelemzése során megállapítottuk, hogy legtöbbször a Leonardo-, a Comenius-programban vesznek részt, majd a különféle HEFOP-programok, ezen belül is a TISZK konzorciumban való részvétel a jellemző. Olyan kort élünk, amikor a mobilitási programokban, a pályázatokon való részvétel minden szakképző intézmény számára elérhető. Természetesen csak akkor, ha partnerségben, konzorciumban dolgoznak együtt. Az együttműködési készség hiányát is jelöli bizonyos szinten, hogy a kutatásba bevont szakközépiskolák többsége semmilyen közösségi programban nem vesz részt.

A szakképzés állandó kritikája, hogy a kibocsátott munkaerő mennyiségi és minőségi összetétele nem felel meg a mindenkori munkaerő-piaci igényeknek. Ennek igazolásához vagy cáfolásához szükséges volt megvizsgálni, hogy a szakközépiskolák milyen szempontok szerint alakítják ki *szakképzési kínálatukat*.

15. táblázat. Milyen szempontok alakítják a szakképzési kínálatot 9 fokozatú skálán?
(Átlag, csak a valóban sorrendet alkotó adatokat megtartva)

	Települési, önkor- mányzat által fenn- tartott	Megyei/ fővárosi, önkor- mányzat által fenn- tartott	Állami szervezet által fenn- tartott	Civil szer- vezet által fenntartott
Az intézményben rendelkezésre álló tárgyi feltételek fontossága logikailag	4,72	4,92	4,38	4,40
A szülők igényeinek fontossága logikailag	4,30	3,59	5,14	5,63
A munkaerő-piaci elvárások fontossága logikailag	3,10	3,25	2,75	2,36
Az intézmény személyi erőforrásainak fontossága logikailag	4,67	4,92	5,38	5,64
A tanulói kereslet fontossága logikailag	3,18	3,45	3,86	3,44
Az iskolafenntartó elvárásai fontossága logikailag	5,52	5,05	3,60	6,20
Az intézmény működő-képességének fenntartásának fontossága logikailag	6,29	6,40	4,63	5,60
A helyi társadalom igényeinek fontossága logikailag	5,95	6,00	7,71	5,56
Munkaerő-piaci, szakképzési kutatási eredmények fontossága logikailag	7,23	7,01	6,00	6,04

A kérdésekre kapott válaszok feldolgozásánál csak a valóban sorrendet alkotó válaszokat tartottuk meg és átlagot számolva, logikai sorrendezést alkalmaztunk. Az egyes képző intézmények oktatási kínálatát – fenntartótól függetlenül – elsősorban a valós igények, azaz a *munkaerőpiacról szerzett információk* befolyásolják, alakítják (15. táblázat). Ezt a válaszadók egyharmada jelölte meg első helyen, azaz, ezek az információk a legfontosabbak a képzési kínálat kialakításakor. A kínálatot alakító második legfontosabb tényező a tanulói kereslet. Az intézmények és fenntartóik mellett feltételezhetően ezek az igények alakítják leginkább a végső képzés kínálatot. A harmadik helyen a tradíció áll, melynek legfontosabb elemei a tárgyi, illetve a személyi feltételek, hiszen a már kialakult képzési kínálattal együtt ezek már rendelkezésre állnak az adott intézményben.

Azt is megkérdeztük, hogy *milyen forrásból tájékozódnak* a munkaerő-piaci információkról. A válaszadók legnagyobb arányban a munkaügyi központot említették, mint információforrást. A válaszok tipizálása után a 16. táblázatban szereplő fő információ-forrásokat tudjuk nevesíteni.

16. táblázat. Honnan tájékozódnak a munkaerő-piaci igényekről?

Forrás	Említések száma	%-os megoszlás
Fenntartó	15	15,29
A képzett szakmákhoz kapcsolódó gazdálkodó szervezetek	141	18,43
A képzett szakmákhoz kapcsolódó kamarák	69	9,02
A megyei/területi/helyi munkaügyi központok statisztikáiból/ elemzéseit	52	6,80
A végzett tanulók utánkövetése	17	2,22
Állásbörzék, álláshirdetések	21	2,75
Egyéb helyi/területi/országos szakmai szervezetek	29	3,79
Egyéb munkaerő-piaci kutatások, kiadványok, statisztikák	47	6,14
Megeyi/területi munkaügyi központok általában	106	13,86
Sajtó/média/internet általában	76	9,93
Szakmai előadások, fórumok, konferenciák	21	2,75
Szülők, diákok	11	1,44
Egyéb módon szereznek információt	24	3,14
Értelmezhetetlen/vagy nincs válasz	17	2,22

Az a feltételezésünk, miszerint az iskolák nem tájékozódnak megfelelő mértékben a munkaerő-piaci igényekről, illetve képzési kínálatuk kialakításában nem veszik figyelembe a gazdasági igényeket, és ezáltal hozzájárulnak ahhoz, hogy a munkaerő-kereslet és -kínálat mennyisége, de főleg minősége nem találkozik – kutatási eredményeink alapján – teljes egészében megalapozatlannak tűnik. Tovább árnyalhatta volna ezt az a felvetés, ha az igényfelmérés módszereiről is gyűjtöttünk volna információkat.

Jogos kérdés, hogy a szakképző intézmények mennyire képesek követni és megfelelni a munkaerőpiac ellentmondásainak, és kielégíteni a vállalatok explicit módon nem artikulált igényeit? Válaszunkban – a hivatkozott releváns szakirodalmak és kutatási eredményeink alapján – nagy bizonyossággal három megállapítást tehetünk. Egyrészt a szakképzés tervezése csak regionális szinten történhet és lehet eredményes, másrészt a szakképzés finanszírozása csak szakmafinanszírozás esetén (és nem fejkvóta alapján) lehet hatékony, harmadrészt a szakképzésből kilépők mennyiségi és minőségi összetétele sohasem fog megfelelni a gazdaság szereplőinek az adott időpontban felmerülő munkaerő-keresleti összetételének. Ez annál is inkább igaz, mivel a szakképzés struktúráját

17. táblázat. Az iskolán kívül szervezett gyakorlati képzésben részt vevő szakképző iskolai tanulók megoszlása iskolatípus és a gyakorlati képzés szervezőjének típusa szerint (2004/2005).

Iskolatípus	Jogi személyiségű vállalkozás összesen		Jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozás összesen		Költségvetési szerv, intézmény		Non-profit szervezet, intézmény		Összesen		Amelyből			
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	Együttműködési megállapodás alapján		Tanulószerződés alapján	
											szám	%	szám	%
Szakiskola	27 532	65,09	11 513	27,22	3 013	7,12	241	0,57	42 299	100,00	25 745	60,86	16 554	39,14
Speciális Szakiskola	960	73,51	138	10,57	182	13,94	26	1,99	1306	100,00	587	44,95	719	55,05
Szakközépiskola	11 655	48,42	2 296	9,54	9 456	39,29	652	2,71	24 069	100,00	20 041	83,26	4028	16,74

Forrás: Jakab, 2005:74

és tartalmát legalább kettő, de inkább több évre előre kell tervezni, ugyanakkor a vállalatok egyre pontatlanabban tudják megítélni várható munkaerő-piaci helyzetüket. Arról nem is beszélve, hogy számos - előre megjósolhatatlan - bizonytalansági tényező játszik szerepet a foglalkoztatás növekedésében vagy csökkenésében, például a mindenkori kormány által folytatott gazdaságpolitikai törekvések, az EU direktívái, a minimálbér változása, pályázati programok stb.

A *gyakorlati képzés* megszerzése soha nem érkezik nyugvópontra. A szocialista nagyvállalati rendszer összeomlásával rendkívül nehéz helyzetbe kerültek a szakképző iskolák. A tanulók gyakorlati képzése vagy az iskolai tanműhelyben, vagy a szakképző iskolákon kívül folyhat (Köpeczi Bócz - Bükki, 2006:46): gazdálkodó szervezeteknél és egyéni vállalkozóknál, non-profit szervezeteknél, költségvetési intézményeknél és 2006 szeptemberétől a TISZK-ek által létrehozott központi képzőhelyek is részt vehetnek a szakképző iskolák tanulóinak gyakorlati képzésében.

A 17. táblázat adatai egyértelműen azt mutatják, hogy tanulószerződéssel jellemzően a szakiskolák tanulóit foglalkoztatják, a szakközépiskolák tanulóit együttműködési megállapodással teljesítik gyakorlati képzési kötelezettségüket. Ezt igazolják a saját

kutatási eredmények is. A vizsgált szakközépiskolák egynegyedében kizárólagosan az iskolai tanműhelyben folyik a tanulók gyakorlati képzése (18. táblázat).

18. táblázat. Tanulók aránya a tanműhelyi gyakorlaton

	Iskolák száma	%-os megoszlás
100%	66	25,88
90-99%	19	7,45
75-89%	24	9,41
50-74%	41	16,08
25-49%	37	14,51
1-24%	27	10,59
0%	30	11,76
Nem válaszolt	11	4,31
Összes	255	100,00

A jelenlegi oktatáspolitikai a tanulókat, az iskolákat és a gazdálkodó szervezeteket egyaránt arra próbálja ösztönözni, hogy a gyakorlati képzést oly módon szervezzék, hogy annak első, az alapvető szakmai készségek megszerzésére irányuló szakasza (az iskola, egy vagy több gazdálkodó vagy egy regionális képző központ által fenntartott) tanműhelyben folyjon, amit egy valódi munkahelyen történő, a speciális szakmai készségek és kompetenciák megszerzését szolgáló képzés kövessen az utolsó szakképzési évfolyamon. Bár a szakképzési törvény a gazdálkodó szervezetnél folytatott gyakorlati képzés kétféle (jogi) formáját engedélyezi, a törvény és az oktatáspolitikai a tanulószerveződésen alapuló képzést részesíti előnyben (Benedek-László, 2004). A 2005/2006. tanév során a szakképző iskolák tanulói összesen 190 szakmában vettek részt tanulószerveződéses képzésben; a tanoncoknak ugyanakkor több mint 51%-a szakiskolában tanult ISCED 3 szintű szakképesítés elnyeréséért a 19 táblázatban felsorolt tíz szakma valamelyikében.

19. táblázat. A tíz legjellemzőbb szakma, amelyben a szakképző iskolák tanulói tanulószerveződés alapján folyó gyakorlati képzésben vettek részt a 2005/2006. tanévben

Foglalkozás	Tanulók	
	Száma	%-a
Élelmiszer- és vegyiáru-kereskedő	2924	9,1
Szakács	2462	7,67
Pincér	1920	5,98
Fodrász	1873	5,83
Szobafestő-mázoló és tapétázó	1676	5,22

Foglalkozás	Tanulók	
	Száma	%-a
Asztalos	1562	4,86
Karosszerialakatos	1216	3,79
Kőműves	1211	3,77
Ruházati kereskedő	852	2,65
Villanyszerelő	850	2,65
Összesen	16546	51,52
Mindösszesen	32114	100,00

Forrás: Köpeczi Bócz – Bükki, 2006:26

Nemrégiben a szakképző iskolák normatív finanszírozási rendszere is megváltozott annak érdekében, hogy ösztönözzék az iskolákat a tanulók tanulószerveződéses képzésben való részvételére. A szakmai gyakorlati képzés tanulónkénti normatív támogatását 140%-ra emelték az első szakképző évfolyamon, míg az utolsó évben 60%-ra csökkentették. Az iskolák továbbá egy új 20%-os gyakorlati résznormatívára is jogosultak, amennyiben a tanuló tanulószerveződéses képzésben vesz részt, hogy a kapcsolódó minőségbiztosítási feladataik, illetve az iskolai tanműhelyekben folyó kiegészítő képzésük költségeit fedezni tudják. Ezen intézkedések bevezetésére azért volt szükség, mert sok szakképző iskola nem támogatta a tanulószerveződéses képzést, hiszen az a normatív támogatás korábbi rendszerében anyagi hátrányt okozott számára.

A gyakorlati képzés e formája és a gazdálkodó szervezetnél együttműködési megállapodás alapján folyó képzés közötti lényeges különbség, hogy a tanulószerveződést a tanuló (nem a szakképző iskola) és a gazdálkodó szervezet köti meg az illetékes területi gazdasági kamara képviselőjének felügyelete alatt, aki azután a későbbiekben is folyamatosan felügyeli a képzés feltételeit és színvonalát.

A tanulószerveződéses képzés elméletileg minden 16 évnél idősebb, a szakképző iskola szakképző évfolyamain (vagy 2006 januárja óta a felsőfokú szakképzésben) tanuló diák számára elérhető minden ágazatban, szakmacsoportban, munkakör és szakma esetében. A gyakorlatban azonban elérhetősége a tanulókat fogadni és képezni hajlandó és képes helyi gazdálkodó szervezetek elérhetőségétől függ, ami lényeges eltéréseket mutat egyes ágazatokban és régiókban.

A vizsgálatunkba vont intézmények 52,19%-ában van iskolarendszeren kívüli képzés (20. táblázat), mégis kevésnek mondható az az iskola, amely vállalkozik *iskolarendszeren kívüli* képzésre, az iskolafenntartók pedig – mint nem kötelezően ellátandó feladatot – a felnőttképzést perifériális kérdésként, és így a közoktatás és felnőttképzés nem alkothat egységet az egész életen át tartó tanulás jegyében. Ez a helyzet javulhat, mivel a két rendszer (felnőttképzés és szakképzés) egy ágazati irányítás alá, a szociális és munkaügyi miniszter hatáskörébe került 2006-tól.

20. táblázat. Iskolarendszeren kívüli képzést folytató intézmények megoszlása

	Önkormányzati fenntartású	Megyei fenntartású	Állami szervezet által fenntartott	Civil-szervezet által fenntartott	Egyéb szervezet által fenntartott	Összesen
Igen (db)	83,00	21,00	12,00	14,00	1,00	131,00
(%)	50,61	50,00	100,00	46,67	33,33	52,19
Jelenleg dolgozzák ki a tanfolyamok indításának feltételrendszerét	9,00	2,00		3,00	1,00	15,00
(%)	5,49	4,76		10,00	33,33	5,98
Nem, de a jövőben tervezik iskolarendszeren kívüli tanfolyamok indítását	33,00	7,00		3,00		43,00
(%)	20,12	16,67		10,00		17,13
Nem	39,00	12,00		10,00	1,00	62,00
(%)	23,78	28,57		33,33	33,33	24,70
Összesen	164,00	42,00	12,00	30,00	3,00	251,00
(%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

A korábban már tárgyalt szakképzési kínálat kialakítását a *pályakövetési rendszer* is segítheti. A vizsgálatba vont iskolák közül 102 intézmény működtet tanulói megfigyelési és utánkövetési rendszert, 44 iskolában jelenleg dolgozzák ki a rendszer elemeit, 59 esetben a jövőben tervezik a rendszer bevezetését, és 47 esetben nem működtetnek pályakövetést. Itt jegyezzük meg, hogy a szakképzési törvény legutóbbi módosítása szerint a pályakövetési rendszer bevezetése 2008. december 31-től kötelező lesz a szakképző intézmények számára.

Felhasznált irodalom

Állami Számvevőszék (2004): Jelentés a Munkaerő-piaci Alap működéséről. Budapest, Állami Számvevőszék.

Barát Tamás (1994): Public Relations. Budapest, Medipen.

- Benedek András–László Gyula (2004): A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Jelentése a tanuló-szerződéses gyakorlati képzésről a kamarai ellenőrzések 2001-2003. évi tapasztalatai alapján. Budapest, Kereskedelmi és Iparkamara.
- Fehérvári Anikó–Liskó Ilona (1996): Szerkezetváltó iskolák a kilencvenes években. Budapest, Oktatókutató Intézet.
- Fónai Mihály–Nagy Gyula–Véresné Gönczi Ibolya (2006): A szakképző iskolák fenntartói rendszeréről. Budapest, Nemzeti Szakképzési Intézet.
- Jakab János (2004): A szakképzés fejlesztésének stratégiája. *Szakképzési Szemle*, 2. szám, 96-100. o.
- Jakab János (2005): Az Oktatási Minisztérium Szakképzési Helyettes Államtitkárságának tájékoztatója. Budapest, Oktatási Minisztérium. https://www.nive.hu/hirek/tanevnyito_2005_2006/om.pdf; 2006. 09. 10.
- Kemény Gabriella–Kurucz Katalin–Tordai Péter (2004): Az EU foglalkoztatási, befogadási és oktatási politikáinak elemzése. Budapest, TÁRKI Rt.
- Kerégyártó László (kutatásvezető) (2006): A szakképzés normatív rendszerének fejlődése, az iskolák és fenntartók véleménye a finanszírozásról. *Kutatási zárótanulmány*. Budapest, Nemzeti Szakképzési Intézet.
- Köpeczi Bócz Tamás–Büki Eszter (2006): A szakképzés Magyarországon. Tematikus áttekintés. Budapest, ReferNet – Oktatási Minisztérium Alapkezelő Igazgatósága.
- Központi Statisztikai Hivatal (2005): Oktatási adatok 2004/2005. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- Lannert Judit (1999): Szerkezetváltási tendenciák és a továbbtanulási arányokat befolyásoló tényezők a közoktatásban. In: Vágó Irén (szerk.): *Tartalmi változások a közoktatásban a 90-es években*. Budapest, Okker Kiadó.
- Magyar Köztársaság Kormánya (2005): Szakképzés-fejlesztési Stratégia 2013-ig. Budapest, A Magyar Köztársaság Kormánya – Oktatási Minisztérium – Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium.
- Mártonfi György (2003): Az iskolai rendszerű szakképzés átalakulása. In: Nagy Mária (szerk.): *Mindenki középiskolája. Középfokú képzés az ezredforduló Magyarországon*. Budapest, Országos Közoktatási Intézet.
- Mártonfi György (2005): Tartalmi modernizáció az iskolarendszerű szakképzésben www.oki.hu/printerFriendly.php?tipikus=cikk&kod=tartalmi-valtozasok-05-Marcius.html; 2006. 02. 13.
- Mártonfi György–Tordai Péter (2005): Az oktatás és a munkaerőpiac kapcsolódása. www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=egyeb-munkaeropiac; 2006. 02. 13.
- Polónyi István (2004): A hazai oktatás gazdasági jellemzői a 20-21. századfordulón. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Polónyi István–Tímár János (2001): Tudásgyár vagy papírgyár. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Szép Zsófia (2003): A szakképzés finanszírozásának forrásai a nemzetközi gyakorlatban és Magyarországon. <http://info.om.hu/j4.html>; 2003. 02. 02.
- Tóth Teréz (2004): Az innováció, mint stratégia. *Új Pedagógiai Szemle*, július-augusztusi szám, 203-222. o.